

Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

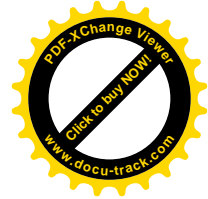
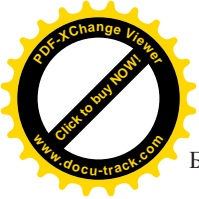
Юридичний інститут

Збірник наукових статей

**Актуальні проблеми вдо-
сконалення чинного зако-
нодавства України**

Випуск XXVIII

м. Івано-Франківськ, 2012

ББК 67.9 (4Укр)

А 43

Редакційна колегія: д.ю.н., доц. Васильєва В.А. (*головний редактор*); акад. АПрНУ, д.ю.н., проф. Луць В.В.; акад. АПрНУ, д.ю.н., проф. Костицький М.В.; акад. АПрНУ, д.ю.н., проф. Погрібний О.О.; акад. АНВШУ, д.ю.н., проф. Дзера О.В.; д.ю.н., проф. Фріс П.Л.; д.ю.н., доц. Галянтич М.К.; д.ю.н., доц. Стефанчук Р.О.; д.ю.н., проф. Коссак М.В.; д.ю.н., проф. Майданик А.Р.; д.ю.н., проф. Кириченко О.А.; к.ю.н., доц. Кобецька Н.Р.; к.ю.н., доц. Вівчаренко О.А.; к.ю.н., доц. Логвінова М.В.; к.ю.н., доц. Ославський М.І.; к.ю.н., доц. Пристах Л.Т.; к.ю.н., доц. Багай Н.О.; к.ю.н., доц. Загурський О.Б.; к.ю.н., доц. Микити Ю.І. (*відповідальний секретар*).

А43 Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України [текст] : *Збірник наукових статей*. Випуск 28. - Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. - 274 с.

У збірнику досліджуються актуальні проблеми державного будівництва, питання теорії та історії держави і права, правової реформи в Україні, екології, боротьби зі злочинністю. Вносяться та обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення ряду інститутів конституційного, цивільного, кримінального та інших галузей права.

Для науковців, викладачів, аспірантів, здобувачів, студентів, слухачів, курсантів юридичних інститутів та факультетів, юристів-практиків.

Actual problems in the field of the formation of the Ukrainian State, questions of theory and history of state and law, law reforms in Ukraine, ecology, struggle against criminality are researched in this issue. The propositions on the perfection of some institutions of constitutional, civil, criminal and other spheres of law are submitted and analyzed.

Good for scientists, professors, post-graduate students, students of law departments, practising lawyers.

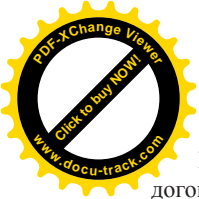
Реєстраційне свідоцтво: серія КВ №4150. Видається з 1996 року.

Адреса редколегії: 76018, м.Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 44а. Юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника. Тел./факс (0342) 50-87-60.

ISSN 2218-1849

ББК 67.9 (4 Укр)

© Юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2012

Підсумовуючи зазначимо, що чітке визначення прав та обов'язків сторін договору позички, належне закріплення їх на законодавчому рівні впливає на виконання та дотримання умов договору, порядок його зміни, розірвання чи припинення.

1. Брагинський М. И., Витрянский В.В. Договорное право. – М.: Статут, 2000. – 218с.
2. Борисова В.І., Спасибо-Фатєєва І.В. Цивільне право України. Підручник: у 2-х т. Особлива частина. – К.: Юрінком Інтер, 2004.
3. Дзера О.В., Кузнєцова Н.С. Цивільне право України: Книга 2-га. Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 640с.
4. Заїка Ю.О. Українське цивільне право. Навч. посіб. – К.: Істина, 2005. – 312с.
5. Кройтор В.А., Чалий Ю.І. Цивільне право України. Навч. посіб. – Харків, 2010. – 516с.
6. Мазур О.С. – Цивільне право України. Навч. посіб. для дистанц. навчання. – К.: Ун-т «України», 2005. – 287с.
7. Панченко М.І. – Цивільне право України. Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 583с.
8. Ромовська З.В. Українське цивільне право: Особлива частина. Академічний курс. Підручник. – К.: Атіка, 2005. – 560с.
9. Шевченко Я.М. Цивільне право України: Академічний курс. Підручник: у 2-х т. Особлива частина. – К.: Ін Юре, 2006.
10. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.: Офіційний текст. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 464с.

Бойко Н.М. Сторони договору позички

У статті автор досліджує правові ознаки сторін договору позички, виокремлюючи їх особливості. Окрема увага приділяється аналізу прав та обов'язків сторін договору позички на основі цивільного законодавства України.

Ключові слова: договір позички, сторони договору, права та обов'язки сторін.

Бойко Н.М. Сторони договору ссуды

В статье автор исследует правовые признаки сторон договора ссуды, выделяя их особенности. Особое внимание уделяется анализу прав и обязанностей сторон договора ссуды на основе гражданского законодательства Украины.

Ключевые слова: договор ссуды, стороны договора, права и обязанности сторон.

Boyko N.M. Parties to the contract loans

The article explores the legal parties signs the contract loans, extracted their features. Special attention is paid to the analysis of rights and obligations of parties to contract loans on the basis of civil legislation of Ukraine.

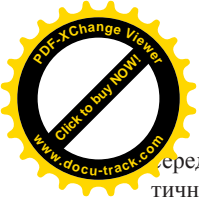
Keywords: contract loans, parties to the agreement, the rights and obligations of the parties.

ВАСИЛЬЄВА В.В.

МІСЦЕ ДОГОВОРУ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ЙОГО ОЗНАК

УДК 347.44

Актуальність теми. Дана стаття присвячена загальним теоретичним питанням поняття та ознак договору, значення якого в сучасному суспільному

середовищі важко переоцінити. Договір завжди є актуальним предметом теоретичних досліджень, оскільки виступає універсальною правовою формою опосередкування товарно-грошових та інших майнових відносин. Дослідження теоретичних аспектів даного поняття та розробка нових наукових концепцій є потрібними для забезпечення якісного регулювання правових відносин в сфері договірної права.

Постановка проблеми. За останні десятиліття було проведено чимало досліджень поняття договору та його ознак. В юридичній науці договір вивчається з різних сторін, зокрема – традиційно: як зобов'язання, як юридичний факт, як юридичний документ. Однак, питання що ж таке по своїй суті договір, в чому його основна відмінність від інших юридичних фактів підлягають подальшому глибокому вивченню.

Аналіз досліджень даної проблеми. Загальні теоретичні питання договору досліджували такі українські науковці як С.М.Бервено, Т.В. Боднар, О.В.Дзера, В.В.Луць, О.А.Підпригора, С.О. Погрібний, М.М.Сібільов, І.В.Спасибо-Фатєєва, Є.О.Харитонов та ін. Серед радянських та російських вчених розробкою теоретичних положень про договір займалися та займаються С.С. Алексєєв, М.М.Агарков, М.І.Брагінський, В.В. Вітрянський, Е.В.Васьковський, В.В. Іванов, О.С.Йоффе, О.А.Красавчиков, І.А.Покровський, Р.О.Халфіна, Г.Ф.Шершеневич та інші.

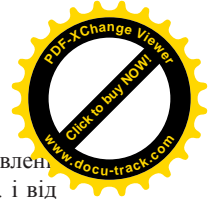
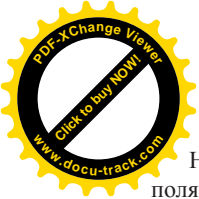
Постановка мети. Метою статті є виокремлення ознак договору шляхом з'ясування його місця в системі юридичних фактів, критичний аналіз цих ознак та з допомогою визначення суті договору спроба встановити унікальну та універсальну ознаку даного юридичного факту.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні українські правники визначають дві базові моделі врегулювання договірних відносин у сфері приватного права – акти цивільного законодавства та договір. При цьому універсальним юридичним засобом механізму саморегулювання в сучасних умовах виступає саме договір [1, с. 64].

Визначаючи місце договору в системі юридичних фактів, можна стверджувати, що договір є: дією, правомірною дією, актом, правочином, дво- або багатостороннім правочином.

Аналізуючи співвідношення договору з кожним з цих понять, можна виокремити певні ознаки, притаманні договору як юридичному факту.

1. *Воля.* У договорі втілюється воля суб'єктів, проявляється намір сторін досягти конкретної мети. Відповідні правові наслідки настають тому, що саме на них була спрямована воля учасників договору. Взаємні права та обов'язки виникають у сторін на підставі договору, відповідно до правочину сторін, що виражає їх волю. Сторони усвідомлюють характер своїх дій і ті цілі, на які вони спрямовані. Юридичний акт може вчинити тільки дієздатна особа. У цьому полягає основна відмінність юридичних актів (і договору, зокрема) від юридичних вчинків. Останні ж можуть вчинятись особами, що не володіють загальноцивільною дієздатністю [2, с. 114].

Н. Г. Александров підкреслював, що «специфіка договірних волевиявлень полягає, перш за все, в їх відмінності від одноособових волевиявлень... і від колегіальних виявлень єдиної волі» [3, с. 81].

Дво- чи багатостороннім правочином є погоджена дія двох або більше сторін. У разі вчинення договору волевиявлення сторін є спільним і втілюється у документів або ж іншій правовій формі договору, проте волі сторін - різні. Відокремленість воель у договорі означає відособленість суб'єктів договору. В.В.Іванов наголошує на тому, що волі в договорі саме погоджуються, а «твердження про злиття волі... є зовсім неприйнятним» [4, с.38].

Саме наявністю різних воель та мети сторін обумовлюється той факт, що договори не завжди відзначаються гармонізованістю та абсолютною узгодженістю волі кількох осіб, адже, наприклад, у договорі купівлі-продажу продавець прагне продати за найвищу ціну, а покупець прагне придбати якнайдешевше [5, с. 506].

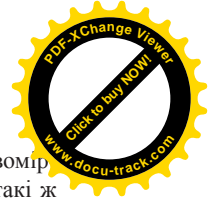
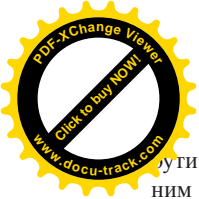
2. *Законність*. На протигагу неправомірним діям договір не є протиправним діянням, а можливість укладення договору закріплена в чинних законодавчих актах України. Згідно із законом договір є завжди правомірним, якщо його дійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недейсним (ст. 204 ЦК України).

3. *Спрямованість договору на виникнення, зміну чи припинення правовідносин*. Відповідні правові наслідки настають тому, що саме на них була спрямована воля учасників договору. Взаємні права та обов'язки виникають у сторін на підставі договору, відповідно до правочину сторін, що виражає їх волю. Сторони усвідомлюють характер своєї дії і ті цілі, на які спрямовані їх дії. Юридичний акт може вчинити тільки дієздатна особа. В цьому полягає основна відмінність юридичних актів (і договору зокрема) від юридичних вчинків. Останні можуть вчинятись особами, що не володіють загальноцивільною дієздатністю. Дану ознаку іншими словами визначають як опосередкування договором динаміки цивільних правовідносин між різними суб'єктами цивільного права [2, с. 280].

4. *Породження договором виключно цивільно-правових наслідків*. На відміну від адміністративного акту, правочини вчиняються з метою викликати тільки цивільно-правові наслідки (в той час як адміністративні акти зумовлюють виникнення адміністративно-правових наслідків); правочини здійснюються суб'єктами цивільного права (орган, що вчиняє адміністративний акт, спрямований на встановлення цивільно-правових правовідносин, ніколи сам не стає учасником цього правовідношення) [6, с. 251].

5. *Участь у договорі щонайменше двох сторін*. На відміну від одностороннього правочину, у договорі відображаються свідомі, цілеспрямовані, воельові дії двох або більше сторін. Для вчинення договору необхідна зустрічна воля щонайменше двох сторін; договір також може бути багатостороннім правочином, але ніколи - одностороннім. Односторонній правочин – це акт розпорядження суб'єктом цивільними правами, який створює обов'язки тільки для особи, яка вчинила цей правочин; для інших осіб він може створювати обов'язки лише в випадках, встановлених законом, або за згодою цих осіб.

Такою сукупністю ознак прийнято характеризувати договір. Проте неможливо не зауважити, що аналізуючи кожну із ознак, виявляємо, що вона може

руги притаманна не лише договору, але й іншим правочинам, актам, правомірним діям. Наприклад, для адміністративних актів характерними будуть такі ж ознаки як вольова ознака акту, правомірність дій, спрямованість на встановлення змїну та припинення цивільних прав та обов'язків та ін.

В англо-американській системі права договір визначається як юридична угода між двома або більше сторонами із взаємними зобов'язаннями. Вважається, що домовленість зумовлює виникнення контракту. За загальним правом основними ознаками контракту є взаємна згода та договірне зустрічне задоволення.

Додатково характеризують договір ще такими ознаками:

- 1) сторони повинні мати право укладати контракти;
- 2) еквівалентність договірних зобов'язань кожної із сторін;
- 3) мета контракту повинна бути законна;
- 4) форма договору повинна бути законна;
- 5) сторони повинні мати дійсний намір створити правові відносини,
- 6) сторони повинні дійти взаємної згоди [7].

Обопільна або взаємна згода, як правило, досягається через оферту та акцепт, при цьому акцепт є безумовним і його умови не відрізняються від умов пропозиції.

Головною ознакою договору є та обставина, що одна сторона робить пропозицію, яку інша сторона приймає для того, щоб домовитись. В англійському праві це називається конкуренція волі («concurrence of wills») або consensus ad idem («meeting of the minds») - зближення чи погодження позицій двох чи більше сторін [7].

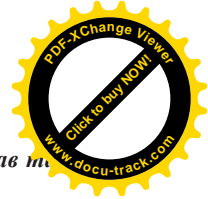
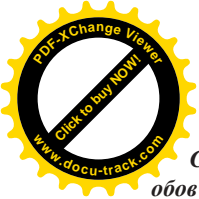
Під договірним зустрічним задоволенням розуміється сукупність благ, які кредитор надає боржнику взамін на сукупність благ, які боржник надає кредитору. Зазвичай, такими благами є певна дія або утримання від дії.

Зустрічне задоволення складається із сукупності певних ущемлень та вигод. Зазнавання несприятливих наслідків полягає в тому, що стороною дається обіцянка зробити щось або утриматися від якоїсь дії, на яку вона має або не має право. Вигода - це те, чого бажає сторона, яка зробила оферту. Сукупність законних ущемлень та вигоди становлять собою договірне зустрічне задоволення та створюють взаємообмінні відносини, в яких сторони погоджуються обмінятися наявними в них благами.

Мета зустрічного договореного задоволення полягає в гарантуванні того, що домовленість насправді існує, а обіцянки сторін є взаємно бажаними та погодженими. Таким чином, основною ознакою договору в англо-американській системі права вважається наявність різних воль у сторін та їх погодження в процесі укладення договору.

Що ж до поняття договору в українській цивілістиці, то зазвичай договір визначається як домовленість двох або кількох суб'єктів цивільного права, спрямована на встановлення, змїну, припинення тощо цивільних правовідносин [8, с. 365]. Практично аналогічне визначення закріплено і в ст. 626 ЦК України.

Отже, перш за все, договір є **домовленістю**. Проте не лише для договору характерно погодження волі суб'єктів. Варто зауважити, що таке визначення підійде для будь-якого спільного акту, тому воно не є унікальним.

Спрямованість на виникнення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків також характерна не лише для договору.

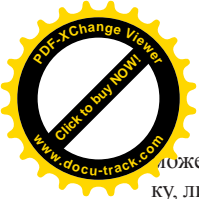
В теоретичних дослідженнях необхідною ознакою договору виокремлюють **свободу договору**, до складу якої входить свобода вступати чи не вступати в договірні відносини, свобода визначати умови договору, свобода вибору контрагента. «Всякий договір являється осуществлением частной автономии, осуществлением той активной свободы, которая составляет необходимое предположение самого гражданского права» [9, с.249].

Проте цілком зрозуміло, що дане твердження є скоріше декларативним, а розширяючи межі свободи договору, право водночас їх і обмежує. Наприклад, Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» передбачає укладення обов'язкового договору страхування автоцивільної відповідальності. Для страховиків такий договір є примусовим, оскільки є публічним. А для страховальника він є обов'язковим в силу норм законодавства.

Дуже сумнівною є свобода договору приєднання, умови якого встановлені однією із сторін, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому, а друга сторона не може запропонувати свої умови договору (ст. 634 ЦК України); чи абсолютна відсутність свободи вибору контрагента при укладенні договору на комунальне обслуговування населення із державними підприємствами, яке займають монопольне становище на ринку таких послуг.

Іншою необхідною ознакою договору називають **обов'язковість договору** (ст. 629 ЦК України). Ця ознака не витримує критики з огляду на мінливість навколишнього світу. Договір укладається з умовою (вираженою чи по замовчуванню) про незмінність обставин, в яких він укладається. Зміна обставин може бути зумовлена стихійним лихом, аваріям, революціями, війнами, коливанням курсів валют, нещасними випадками, нестабільністю політичної ситуації, зміною законодавства країни тощо. Такі обставини можуть вплинути на цілі-інтереси сторони (сторін) договору, а значить і на факт виконання ними умов. При цьому виконання договору може втратити зміст, стати таким, який виконати важко, або таким, який виконати неможливо. У зв'язку із істотною зміною обставин можливими стає зміна або розірвання договору (ст.652 ЦК України). Також можлива зміна або розірвання договору в односторонньому порядку (ст. 651 ЦК України), на підставі рішення суду (ст. 652 ЦК України).

Морфологічно слово «контракт», що означає різновид договору в українському законодавстві і є загальноживим в зарубіжній практиці, складається частин «contr» та «act». Приставка «contr» (лат.) означає протилежний або зустрічний процес [10]. Слово «act» похідне від лат. «actus» і значить будь-яку дію, що відбулася, документ, що містить в собі постанову, рішення, угоду, свідоцтво та ін. [11]. Етимологія цього слова свідчить про те, що для договору необхідно не менше двох сторін, цілі та волі яких протиставлені одна одній. Досягнення мети та реалізація волі однієї сторони неможлива без залучення іншої сторони, і в той же час цілі у сторін – протиставлені. Саме **наявність у договорі відособлених воль суб'єктів договору, а звідси і наявність сторін в договорі**

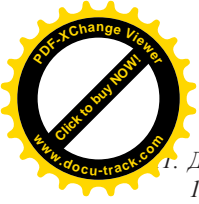

може слугувати універсальною та унікальною ознакою договору. На нашу думку, лише така ознака властива для усіх видів договорів, та водночас відокремлює договір від інших правових актів. Універсальність даної ознаки полягає в тому, що вона спостерігається у договорі будь-якого типу, універсальною ознакою володіє будь-який договір, і не володіє жоден інший акт. Унікальність даної ознаки полягає в тому, що вона притаманна лише договору і не властива ніяким іншим правомірним діям.

Виокремлення такої універсальної ознаки не означає, що не потрібно вести мову про інші ознаки. Їх можна і потрібно досліджувати. І лише враховуючи усі інші ознаки (наприклад такі як обов'язковість чи свобода договору), можна повною мірою визначити специфіку використання даного поняття. Такий підхід дозволяє більш всесторонньо охарактеризувати договір, а зосередження на «обов'язкових» ознаках, які в деяких випадках стають «необов'язковими», дозволяє визначити критерії класифікації договорів, розмежувати договори свободні і договори примусові, рівноправні та нерівноправні, обов'язкові до виконання і такі, що припускають односторонню зміну їх умов, припинення та ін.

Висновки. Таким чином, при дослідженні поняття та ознак договору автором було з'ясовано, що основною універсальною та унікальною ознакою договору слід вважати втілення у договорі двох або більше відособлених волей, що в свою чергу зумовлює існування сторін договору – як протиставлених одне одному суб'єктів в межах волей (що узгоджуються в у договорі) та мети укладення договору, інтереси яких задовольняються за рахунок одне одного.

1. Сібільов М.М. *Співвідношення актів цивільного законодавства і договору та базові моделі регулювання договірних відносин за чинним Цивільним кодексом України* // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. – 2004. - № 4(12). - с.56-64.
2. Красавчиков О.А. *Юридические факты в советском гражданском праве.* – М.: Госюриздат, 1958. – 182 с.
3. Александров Н.Г. *К вопросу о роли договора в регулировании общественных отношений* // Ученые записки ВИЮН. - Вып. 6. - М., 1946.
4. Иванов В.В. *Общая теория договора.* – М.: Юрист, 2006. – 238 с.
5. *Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнєцової, Р.А.Майданика.* – 3-тє вид, перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 976 с.
6. Иоффе О.С. *Советское гражданское право.* – М., 1967. – 494 с.
7. Bolton Patrick and Mathias Dewatripont. *Contract Theory.* - MIT Press, 2005. – 736 pages.
8. *Цивільне право України: Підручник: у 3 кн. Кн. 1. / Є.О. Харитонов, Р.О. Стефанчук, А.І. Дрішлюк та ін.; за ред.. Є.О. Харитонова, А.І. Дрішлюка.* – Одеса: Юридична література, 2005. – 528 с.
9. Покровский И. А. *Основные проблемы гражданского права.* Москва: Статут. - 1998. - 343 с.
10. *Толковый словарь русского языка: В 4 т. / Под ред. Д. Н. Ушакова. Репринтное издание: М., 2000. [Електронна книга]*

1. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. - СПб., 1863-1866. [Электронна книга].

Васьилева В.В. Місце договору в системі юридичних фактів та встановлення його ознак

В статті проводиться аналіз поняття договору через призму системи юридичних фактів, а також досліджуються основні ознаки договору. Автор робить висновок, що основною універсальною та унікальною ознакою договору є саме втілення у договорі відособлених воль суб'єктів договору, а звідси - і наявність сторін в договорі.

Ключові слова: договір, поняття договору, ознаки договору, юридичний факт.

Васьилева В.В. Место договора в системе юридических фактов и утверждение его признаков

В статье проводится анализ понятия договора через систему юридических фактов, а также исследуются основные признаки договора. Автор делает вывод, что основным универсальным и уникальным признаком договора является именно отображение в договоре обособленных воль субъектов договора, и отсюда – существование сторон в договоре.

Ключевые слова: договор, понятие договора, признаки договора, юридический факт.

Vasilyeva V.V. The place of agreement in system of judicial facts and settlement of its characters

This article reveals the place of agreement in the system of judicial facts and also contains exploration of main contract characters. The author comes to a conclusion that separation wills of persons, its coordination and therefore existing of contract parties are the main unique and universal characters of agreement.

Keywords: agreement, contract, contract characters, judicial fact.

ВТЕРКОВСЬКИЙ В. Д.

ПОРЯДОК ВИПЛАТ У СПРАВАХ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ГРОМАДЯНИНОВІ НЕЗАКОННИМИ ДІЯМИ ОРГАНІВ ДІЗНАННЯ, ПОПЕРЕДНЬОГО СЛІДСТВА, ПРОКУРАТУРИ І СУДУ (ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ, РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ТА РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ)

УДК 347.51

Будь яка держава може вважатися правовою лише тоді, коли вона не лише визнала природні права людини, але й забезпечила правовий режим неухильного дотримання прав і свобод людини і громадянина. Установлюючи у законодавчій формі права та свободи громадян, сама держава не звільняється від обмежень у власних рішеннях та діях. Вона, як і усі інші суб'єкти, має нести відповідальність за порушення норм права, нею же встановлених. При цьому держава має визначити чіткі правові принципи відповідальності своїх представників за їх дії, що вчиняються від імені держави та її органів.